

Hrup

Mitja Čander

Štirinajstega aprila 1971 so študenti okoliških fakultet zasedli Aškerčevo cesto v Ljubljani. Niso več zborovali po menzah, avlah in predavalnicah, svoje zahteve so prenesli na ulico. Protestirali so proti hrupu, ki ga je povzročal vse gostejši promet. V letaku, ki je pozival k protestu, so zapisali, da hrup ne le moti predavanja, ampak dolgoročno škodi njihovemu zdravju. *Vsak kamion je premikajoči se epicenter potresa 5–6 stopnje.* Množica je začutila svojo moč in krenila pred skupščino, tam pa je oblast s policijskim kordonom jasno pokazala, kje so meje tovrstne demokracije. Aškerčeva je bila finale ene in hkrati začetek druge faze študentskega gibanja. Vse od junija 1968 so se vrstile zahteve po izboljšanju razmer za študij. Študenti so zahtevali več štipendij, več študentskih postelj, več možnosti za tiste iz nižjih slojev. Po Aškerčevi so sindikalne zahteve stopile v ozadje. Samo dober mesec pozneje se je zgodila zasedba Filozofske fakultete, ki je študentske zahteve razširila in radikalizirala. Hrup je postal metafora za stanje v družbi.

Mladi so oblastnike pozvali, naj v praksi realizirajo vse tisto, za kar so se tudi sami zavzemali na deklarativni ravni. Družbeni odnosi naj dejansko temeljijo na enakosti, uveljavi naj se svoboda govora, spoštujejo naj se resnične sposobnosti in ne pridobljene zasluge, vsebinska razprava naj nadomesti birokratske mehanizme, usmerjenost v razvoj naj nadomesti težnjo po ohranjanju statusa quo. Danes se mnogim zdi njihovo zavzemanje za več socializma naivno, morda

celo nevarno, a presojanje zadev z današnje perspektive ni ustrezen pristop k tedanjim dogajanjem. Kakršnakoli še dopustna kritika je bila preprosto mogoča le znotraj levega konteksta. Prava politična opozicija je bila s koncem druge vojne eliminirana ali globoko marginalizirana. Komunistični oblasti je že leva kritika šla pošteno na živce, saj je postavljala pod vprašaj njeno ekskluzivno vlogo pri urejanju družbe. Tajna policija je v svojih poročilih mlade kategorizirala kot trockiste, maoiste, anarhiste in druge nevarne sektaše. Beograjski nemiri junija 1968 so bili nasilno zatrti, njihovi udeleženci pa odstranjeni z javnega prizorišča. Opozorilo je bilo jasno. Leva kritika ni bila kaka posebnost jugoslovanskega in znotraj njega slovenskega dogajanja. Študentsko gibanje se je tako pri nas kot na zahodu navdihovalo pri takrat zelo popularni teoriji Frankfurtske šole in misli francoskega strukturalizma, ko je skušalo artikulirati svoje nezadovoljstvo z avtoritarno strukturo povojne družbe. Njen demokratični potencial se je vse bolj očitno umikal le še v območje potrošniške izbire. Pomemben del tovrstnih teoretskih premišljevanj so bila tudi takoimenovana Korčulanska srečanja, ki so jih prirejali praxisovci, in so predstavljala pomembno točko dialoga med vzhodom in zahodom.

Politična dimenzija pa še zdaleč ni bila osrednja značilnost zasedbe Filozofske fakultete. Mnogim verjetno sploh ni šlo zanjo. Zasedba je bila velik umetniški in življenjski eksperiment. Večina udeležencev se še danes bolj kot parol in manifestov spominja nenavadnih hepeningov, denimo Jesihovih predavanj o dolini Totalki, pesniškega ringa, disca s free džezom, temne sobe za namizni tenis, pa nenavadnega orkestra, ki mu je dirigiral Milan Dekleva, njegovi člani pa so igrali tiste instrumente, ki jih od prej niso poznali ... V zraku je viselo veliko več od politične transformacije družbe. Novi val je zahteval radikalno spremembo pogleda na življenje. Po eni strani so skušali mladi na novo osmisliti pojem skupnosti, radikalni izraz teh prizadevanj so bile prve komune, po drugi strani pa se je spreminjal tudi pogled na posameznika, nenadoma se je pred njim začrtal imperativ duhovnega samoiskanja onkraj predvidenih poti zahodne dialektike. Namesto togih pravil naj zavlada domišljija, človek naj se vzpostavi kot avtentično bitje v odnosu do drugih in samega sebe. V takšni atmosferi tudi umetnost ni več dekoracija ali aspirin za razbolelo glavo, ampak čista pustolovščina. Zasedba se kot karneval domišljije ni zgodila iz nič. Že konec leta 1970 se je na isti fakulteti odvil Literarni maraton, še prej so Ljubljano presenetili OHOjevci

s svojimi akcijami, nič manj je ni šokiral avantgardni teater Pupilije Ferkeverk, literarno javnost pa je že leta 1966 vrgel iz tira Tomaž Šalamun s Pokrom ... Svet je obsedal rokenrol, širil se je upor zoper vojno v Vietnamu, v zraku je bila seksualna revolucija, dogme so padale ena za drugo. Čeprav so živeli v glavnem mestu ene od provinc komunistične države, so bili mladi v intenzivnem stiku z dogajanjem drugod po svetu.

Študentsko gibanje je predstavljalo prvo res množično obliko upora na Slovenskem po drugi vojni. Kritika se je pred tem dogajala predvsem v okviru kulturnih revij, izrazito v Reviji 57 in Perspektivah. Tudi ta kritika je bila v idejnem smislu bolj kot ne znotraj marksističnega horizonta, le za Pučnika lahko ugotovimo, da jo je radikaliziral in bil zato tudi kaznovan z zaporom, pa čeprav se je tudi on imel vse življenje za socialdemokrata zahodnega tipa. Prav tako kot pri študentskem gibanju pa lahko tudi pri obeh revijah s konca petdesetih in začetka šestdesetih zaznamo močan delež kritike skozi umetnost. Mladi pisatelji so v duhu sočasnih svetovnih trendov odkrivali eksistencializem in modernizem ter prek literarne govorice, takorekoč z metaforo načenjali obstoječi simbolni red. Nenazadnje pa je tudi študentsko gibanje po končani zasedbi našlo svoje poslednje zatočišče prav v reviji. Jeseni '71 in pomladi '72 je bila študentska Tribuna kar štirikrat zaplenjena.

Po svinčenih sedemdesetih so šele osemdeseta pomenila nov val demokratizacije. Uveljavil se je pank, intelektualno polje je zaznamovala Nova revija, umetnost so sprevačali Laibachi, Irwini in Živadinov, medijsko sceno so poživiljali Tribuna, Radio Študent, Katedra in Mladina, pojavila so se nova družbena gibanja z mirovniškimi, ekološkimi in drugimi emancipatoričnimi koncepti. Čeprav ni mogoče vzpostavljati neposrednih povezav, se zdi, da splošni val demokratizacije, ki je zajel Slovenijo, ne bi bil mogoč brez notranje demokratičnega študentskega gibanja s konca šestdesetih in začetka sedemdesetih, pa tudi ne brez modela intelektualne in umetniške kritike, ki se je uveljavil ob koncu petdesetih in v začetku šestdesetih.

Spomini na prevratno študentarijo se lahko zdijo danes kot nostalgичne razglednice. In morda to tudi so. A niso samo to. Ob pogledu na prizore študentskega upora ne gre samo za romantizirano gesto, za naslado ob nekih davnih pogumnih dejanjih. Študentska kritika namreč ni bila le kritika v imenu neke druge, neizpodbitne resnice, ni bila izraz poenotenosti tistih, ki jo izrekajo. Njen

adut je bila mnogoterost stališč in praks. Namesto monologa je uzakonjala dialog, namesto restavracije kreacijo. Današnji svet postaja spet vse bolj avtoritaren in konflikten, drugačnost moteča in ogrožajoča, resne politične debate dolgočasne, umetniško raziskovanje pa se v kraljestvu programirane domišljije zdi le še čudaštvo. Priklicevanje upornih trenutkov s preloma šestdesetih v sedemdeseta je zato predvsem dejanje čuječnosti, pa tudi izraz ponosa nad takšno Slovenijo.

Članek je bil izvorno objavljen s sobotni prilogi Dela, aprila 2018.